

Анатолій Хуткий

ЩО ЧУЮ В ІМЕНІ ТВОЇМ

*художньо-історична
повість-гіпотеза*

*ВИДАВНИЦТВО
“ВОЛИНСЬКІ ОБЕРЕГИ”*

2010

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6
Х-986

Книгу видано за сприяння:

*Володимирецької районної ради і райдерж-
адміністрації; Володимирецької селищної ради;
Рафалівської автошколи “Сигнал”;
ПП “Олімп”; ВАТ “Володимирецьке АТП-15644”;
підприємця Світлани Куц.*

Хуткий А.Г.

Х-986 Що чую в імені твоїм. Художньо-історична повість-гіпотеза / А.Г.Хуткий. – Рівне: Волинські береги, 2010. – 80 с.

ISBN 978-966-416-237-8

У книзі автор викладає особисту версію виникнення м.Володимирець, що у Рівненській області, а також подій, що відбувалися на цій території понад тисячу літ тому.

**УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6**

© Хуткий А.Г., 2010
ISBN 978-966-416-237-8 © “Волинські береги”, 2010

*Маленькому містечку на
Поліссі, в землі якого покоїться
прах багатьох поколінь моїх
незабутніх предків, та дослід-
нику його історичної мину-
шини, вчителю і краєзнавцю
ВОРОБ'Ю Івану Климовичу;
світлої пам'яті моїм батькам
Гаврилу Захаровичу та Ганні
Федорівні*

П Р И С В Я Ч У Ю.

Від автора

А Й СПРАВДІ – що я чую в твоєму імені, мій дорогий і славний Володимирцю? Насамперед – це відгомін далеких віків, які пронеслися над тобою і зникли в небутті. Якщо заплющити очі в тиші квітучого саду і дуже-дуже захотіти, то можна почути людський гомін не зовсім зрозумілою для сучасної людини мовою, ремигання домашньої худоби, гавкіт собак, подеколи – брязкіт шабель, дитячий лемент. Звичайно, все це – продукт уяви, спроба в думках проникнути за щільну завісу багатьох століть історії моєї малої батьківщини.

Щиро заздрю тим героям фантастичних творів, котрі мали в своєму розпорядженні машини часу і могли вільно мандрувати з епохи в епоху, спостерігати життя давно зниклих з лиця землі міст і сіл, цілих народів і навіть держав. Та ніхто вже не зможе повер-

нути назад ті віддалені часи, відновити для нас усі реалії тисячолітньої давнини.

Технічний прогрес дозволить нашим далеким нащадкам вивчати наш нинішній побут із існуючих у даний час різноманітних носіїв інформації, а от нам осягнути більшени повну картину життя пращурів не дано. Можемо тільки на підставі окремих якихось фрагментів відтворити щось схоже, а потім піддавати це сумніву або ж щиро вірити.

Я зовсім не претендую на правдивість того, про що писатиму, навіть не намагаюся в цьому когось переконувати, – це моя особиста версія подій, що відбувалися на цій території понад тисячу літ тому. І напевно чи хтось зможе довести, що вона – помилкова, далека від дійсності. Як не зможе її й потвердити.

*Анатолій ХУТКИЙ,
з діда-прадіда володимирчанин.*

Nа це питання вже ніхто й ніколи не знайде відповіді: хто був тією людиною, котра першою знайшла між двома могутніми на ту пору ріками дуже затишну місцину, ступила на неї, озирнулася довкіл, встпромила в землю палю і вирішила – ось тут буде моє житло? А може, то була й не одна людина, а кілька? А може, сім'я чи кілька родин у пошуках кращих умов, або рятуючись від княжого свавілля, змушені були кинути обжиті місця і оселитися тут?

Це місце й справді було ніби самим Богом створене для проживання тут людини: чимала піщана рівнина, діаметром у кілька десятків поприщ*, чудово захищена від лихих людей зі сходу – болотами й лісом; із заходу, півдня й півночі природні катаклізми нагромадили чималі піщані шелом'я*, які вже давно вкрилися дрімучими зарослями; далі за пагорбами – знову важкопрохідні болота. І ліси, ліси – скільки оком видати!

Вже згодом пришельці переконалися, що місцина ця і справді їм наче небесами подарована: взимку, коли дують дошкульні західні вітри, сюди їх не пропускають пагорби й ліси, влітку ці ж вітри, але вже лагідніші, прино-

сять прохолоду боліт, рятуючи від спеки. Зреештою, місце це багате на джерела з чистою крижаною водою, а довоколишні ліси – ягодами, грибами, горіхами, дичиною.

... Назбирав чоловік хмизу, акуратно зсунув його в купку, дістав з-за пазухи жмутик сухого моху, викресав крем'яхами кілька іскор, роздмухав їх і незабаром жарке полум'я та запах печеного над багаттям м'яса сповістили округу – віднині тут живе ЛЮДИНА! Ніч просиділи біля багаття, тісно притулившись один до одного та загорнувшись у звірячі шкури: спали по черзі, аби на чужій землі не застали зненацька хижі звірі, або, що не менш небезпечно, злі люди з інших родів, та й місяць сухий (лютій) цьогоріч видався досить холодним і не дуже сніжним.

Перша ніч пройшла спокійно. Вранці, щойно зійшло сонце, найбільш статечний чоловік визначив для інших пришельців місце, де вони мають спорудити тимчасові курені і обживатися. Сам же скинув свій нехитрий скарб прямо в центрі, поруч забитої в землю палі, показуючи цим, що він переймає на себе всю відповідальність за долю людей, котрі йому довірилися.

Цього ж таки дня пришельці довідалися, що не вони першими надумали освоювати цю

місцину: довкіл нерідко потрапляли їм на очі сліди недавнього людського проживання. То тут, то там зустрічалися залишки згорілих помешкань, уламки глиняного посуду, кістки домашньої худоби. Зовсім неподалік згарищ, чітко вимальовувалися на землі контури колишніх лядин, що встигли вже покритися памолоддю берези та осики. Схоже, не так вже й багато десятиліть минуло відтоді, коли якась страшна сила – лютий мор чи не мени лютий супостат-завойовник (мо' поляки, мо' й білі хорвати з-під Карпатських гір) – знищила тутешніх проживальців, усе, чим жили вони тут уподовж кількох попередніх віків.*

“Стара осада” – таку назву колишньому поселенню дали нові його помешканиці. Назву, котра всупереч великій череді століть дійшла до нашого сучасника як першоназва Володимириця.

Весна вже передала свої права літу, а
 втам і осінь позолотила лісові шати.
 Поселення теж змінило своє лице: замість
 тимчасових куренів видніються добротні
 землянки, біля кожної з яких на видублених
 шкурах з диких звірів сушаться на зиму ягоди
 й кислци. На гарячих каменях, якими
 вимощені місця для вогнищ, досушуються
 гриби.

Підготовлено і ями для зберігання при-
 пасеного борошна* – м'яса та жиру, бочки й
 скрині для збіжжя. Як тільки вдарять морози
 і випаде сніг, чоловіки вийдуть на полювання
 і неодмінно мають принести кілька впольо-
 ваних лосів і веррів, інакше зиму не пережити.
 Туші будуть справедливо розділені по
 кількості їдців у землянці, і, прикопчені над
 вогнищем, закладені на зберігання до цих
 заповнених снігом ям. Зверху залється вода,
 яка, перетворившись на кригу, надійно
 збереже продукти від псування. А щоб звірі
 не дісталися до провіанту, ями ці ще й
 прикладуть чималим каменем.

Життя в поселенні поступово облаштовувалося, зрідка тут з'являлися нові люди, яким щиро раділи і гуртом допомагали споруджувати власне житло. Поблизу землянки, що в центрі поселення, спорудили з принесеного плаского каміння і обмастили глиною невелику піч з боковим отвором і дерев'яним дашком із гонту*, де вдень і вночі підтримувався вогонь. Звідси його при потребі набирали в помешкання для обігріву чи приготування їжі.

В поселенців це було друге за святістю місце: перше – залишки капища* в двох поприщах на південному сході, де були вкопані в землю грубо витесані з дерева фігури язичницьких богів Перуна, Сварога, Стрибога, Дажбога або Хорса, Велеса, Смаргла, Мокоші... Сюди в свята тутешні смерди* приносили багату потребу*. Поруч із капищем волхви* мали колись викладену з каміння хижу, в якій проживали і справляли потребу. Після хрещення Русі (988-989 рр.) капище було поруйноване князівськими дружинниками, волхви назавжди щезли в гущавині пралісу, а хижка завалилася, перетворившись на куту каменів. Але ця сама

хижка й дала назву місцевості – спочатку як Хижка, потім – Охижка чи Охожска.

Десятки віків пройшло відтоді, а трансформована від “хижки” назва збереглася в місцевих назвах і донині – вже як Охужска (на польський кшталт).

А час із своєю монотонною циклічністю міняв докіль людей пори року, вів свій лік прожитому і цими людьми, і цілим світом. Січень, сухий, березоль, квітний, травний, червець, серпень, ревун, костричник і всі інші брати-місяці водили свої хороводи, рік за роком вели людину в нове тисячоліття. Давно вже перетворилися на прах перші поселенці, пішли до праотців ще три чи чотири їхніх коліна.*

Поселення продовжувало розростатися, багатшати. Хто з помещиків був спритнішим і працьовитішим, той уже мав дещо для обміну, возив товар до сусідньої Дубровиці або ж і далі – до Лучецька (нині – Луцьк), до Турова чи до Пінеська (нині Пінськ, що в Білорусі). Найбільші відчайдухи добиралися навіть до столярного граду Києва.

Що більше людей обживалося тут, то гострішою ставала потреба в розширенні земель для землеробства, аби прогодуватися. Отож, селяни пішли в наступ на довколишні ліси, які підступали майже впритул до поселення. Значна частина деревини використовувалася для господарських потреб: з неї почали зводити простору світлицю для прийомів князівського тіуна чи тисяцького*; молоді стовбури йшли на частокіл для спорудження захисної загорожі довкола поселення; галуззя жінки й дітлахи стягували ближче до житла – буде запас дров на зиму.

Відтоді, як цю територію почали освоювати нові пришельці, і до моменту нашої оповіді, тут уже мешкало до двох з половиною сотень селян, або ж до п'ятдесяти димів*.

Якась із родин відзначалася вмінням ткати грубе полотно, хтось – плести домашнє начиння з лози, ще інші – навики рибальства, гончарства, бортництва. Зрештою, знання цих задатків ремесла добре прислужували одне одному.

Сплетені з лози (а їй неподалік поселення – суцільні зарослі) довжелезні коші ставали при потребі вершами, в які ловили рибу. Чоловіки викопували в пологому березі річки довгий і глибокий канал, в який надходила річкова вода. Накидавши в канал розпарених зерен і хліба, вичікували якийсь час, потім горловиною коша перекривали вхід у канаву і збовтували в ній воду. Якась риба випливала на поверхню за свіжим повітрям, де її глушили кийками, якась, тікаючи, потрапляла до коша.

Промислом займалися в основному на Горині, до якої напряму було близько сотні поприщ. Вирушали туди чималим озброєним гуртом на кілька днів. Зброю брали задля захисту від лихих людей із сусіднього племені древлян, землі яких межували із володіннями дулібів і волинян саме по річці.

Назву річці дали древляни, що жили на її правобережжі. Розчищаючи від пралісів ділянки для землеробства, вони користу-

валися вогнем, спалюючи поросль. Разом із деревами горів і листяно-трав'яний покрив, добираючись місцями аж до води. Оце постійне горіння і стало підставою для назви річки: горінь – Горинь.

Стир же одержав назву через свій нестримний і жорстокий характер. Чи не щороку в період весняних паводків він наче стирає з низинних берегів помешкання, необачно збудовані місцевим людом.

Менші лозові кошики служили для перенесення вантажів: приторочені до кошиків лямки з сиром'ятної шкури робили цей предмет досить зручним для збирання грибів і ягід; у ці кошики збирали і в них переносили до житла з довколишніх пагорбів камінці округлої форми, якими вимощували подвір'я, робили його зручнішим для ходіння в негоду.

Діти теж змалку навчалися ремесел. Спостерігаючи, як дорослі чоловіки й жінки плетуть із лози коші чи мати, вони й собі прилучалися до цього. Виготовлені власноруч невеличкі продовгуваті кошики вони також використовували для ловлі риби, однак не такої великої, як ловили дорослі мужі.

Хлопчаки збиралися гуртом у найширшому місці місцевої річечки, яка від тутешніх

джерел текла на схід сонця, і, тицяючи кошиками чи плетеними з тієї ж лози трикутними хватками в очерет, наловлювали за день добряче цеберко дрібної риби. Їх здобич переважно складали невеличкі, товщиною з палець, коблики. Можливо, що від місцевої назви цієї рибки й пішло найменування східної частини осади – Коблівка, або Коблювка.

З грубого полотна жінки виготовляли корзно. З туго зсуканих ниток вили верви*, які широко застосовувалися для господарських, а то й військових потреб. Так-так, воєнні лихоліття теж діставали до цього глухого лісоболотяного краю. Втім, про це трохи пізніше.*

На відміну від першопоселенців, нинішні їх нащадки вже мали у житку домашніх тварин: по кілька кіз і овець, корівчину, дехто із заможніших – коня, собака при дворі – це обов'язково, враховуючи близьке сусідство лісу.

Двічі на рік статки селян різко скорочувалися – це траплялося, коли князівський двір вимагав сплати податі – обов'язкового подушного платежу за право жити на княжій землі під княжим захистом. Для неслухів у поселенні існував поруб (від слова “рубати”) – тюрма в дерев'яному приміщенні або підземеллі. Загалом сюди кидали не тільки за борги перед княжою скарбницею, а й татів*, винних у которі*.

Визволити ув'язнених можна було тільки сплативши за них виру* чи віно*. Якщо ж хтось не мав поручителів, то утримувався в порубі доти, доки не помирав – ставав навом*. За порядком у поселенні стежила людина, приставлена сюди князем. У даний час такою довіреною особою князя був заможний господар – Видимир.

Це був міцної статури, великого зросту могутя*, прапрадід якого і увіткнув колись

свій посох у цю благодатну землю. Видимир мав досить крутий, хоч і справедливий, норів, любив порядок у поселенні, вмів ладнати суперечки в громаді і знаходити вихід з критичних ситуацій. Саме тому поруб найчастіше залишався порожнім.

Йому ледве минуло тридцять літ, але мудрістю життєвською своєю він давно переріс сивобородих старців. Ходив він трохи накульгуючи, маючи на стегні довічний знак від ікол сікача – могутнього лісового вепра: будучи всього лише п'ятнадцяти літ від роду, сам-один наважився вполювати дикого кабана. Довго вистежував його в лісових нетрях, доки не дістав його рогатиною. І вже агонізуючи, звір завдав йому несподіваного удару гострими іклами.

Бував Видимир і в кривавих січах, відстоюючи інтереси князівського терема в міжусобицях. І хоч завжди був у перших лавах воїв*, не ховався за спину інших друзинників, але жодного разу серйозних ран не зазнавав — там йому незмінно щастило.

Маючи ратний досвід, чоловік навчав цьому і своїх родичів і сусідів-поселенців, бо добре знав, що мужню і вмілу людину і в лютий січі ворожий меч не так швидко знаходить.

А ще Видимир дбав про надійний захист поселення, поступово перетворював його в обороноздатну осаду. Крім високої триметрової суцільної загорожі, яка була споруджена із загострених доверху палів і охоплювала по периметру територію осади, над в'їзними ворітьми за його велінням звели високу виту, яка мала служити сторожовим постом і у випадку небезпеки передати сигнальним вогнем тривожну звістку в сусідні поселення.*

Як засвідчує історична наука, запрошений на київський престол міським віче Володимир Мономах (1113-1125) зумів створити політичну єдність роздроблених дрібних князівств, спрямувати свою діяльність на формування правової держави та нормалізацію соціальних відносин.

Припинення усобиць, відновлення централізації держави, відвернення половецької загрози (у 1103-1116 рр. під командуванням Володимира Мономаха було проведено п'ять великих переможних походів руських дружин проти половців, яким на кілька десятиліть відбили бажання нападати на Русь) сприяли суспільно-економічному розвитку Київської Русі. Це доволі високо піднесло значущість Києва як центру держави в Європі.

Мономах умів тримати в покорі підлеглих князів, швидко й жорстоко придушуючи будь-які їх спроби вийти з-під його влади чи посіяти смуту, внести розбрат між князями. Після смерті Володимира Мономаха київський престол перейшов до його сина Мстислава, прозваного літописцями Великим. Він продовжив розпочату батьком справу

зміцнення державності, утвердження Київської Русі в єдності й могутності.

Однак Мстислав був останнім із київських князів, кому вдавалося тримати в руках важелі державного правління – одна з найбільших на ту пору європейських держав невпинно і невблаганно йшла до нової епохи своєї історії – до феодалної роздробленості та існування самотійних князівств.

Уже з 30-х років XII ст. держава, що виглядала міцною і непорушною, раптово почала втрачати політичну єдність і розділилася на півтора десятка князівств і земель. До речі, цей процес був притаманним для всієї середньовічної Європи.

У відповідності з існуючою легендою виникнення назви поселення – Володимирець – пов’язане з іменем князя Володимирка (швидше за все – Володимира Володаревича, якого літописи називають Володимирком). Ця версія має чимало прибічників, вона вважається офіційною позицією при трактуванні історії назви. Втім, якщо зважити на ситуацію, в якій тоді перебувала Київська Русь, цю версію чи гіпотезу можна легко піддати сумніву.

По-перше, чи міг князь Володимирко, князюючи спочатку в Перемишлі, згодом – Звенигороді, Тереховлі, а ще пізніше, після смерті батька, в Галичі, об’єднавши їх в одне – Галицьке, і сівши на його престол, втратити свої володіння, владу і потрапити якимось дивом у цю поліську глухомань?

По-друге, чи міг хтось у тодішній період розвалу держави, роздрібнення її на окремі князівства й землі, карати князя за якісь провини, та ще й виселяти його невідомо куди?

Тим паче, що Володимирко був хоробрим воїном, талановитим дипломатом, здатним вийти із найскрутніших ситуацій. Він не

гребував задля досягнення мети нічим – міг використати половців проти своїх ворогів, порушити присягу, підкуплювати недругів сріблом та золотом.

Він дав відсіч полякам і угорцям у їх спробі захопити Галичину, не віддав свою землю під владу київського князя Ізяслава, уклав союзні угоди з Візантією та Суздальщиною.

Я схильний думати, що якийсь незначний князюк-самозванець, присвоївши собі ім'я Володимира Володаревича і оселився колись у тутешній стороні. Адже історія пам'ятає політичних авантюристів-самозванців – царів Лжедмитрія I та Лжедмитрія II, які не мали абсолютно ніякого відношення до московського царського столу.

Припускаю також, що цей самозваний Володимирко, залишившись з якихось причин князем без князівства (в історії тих часів явище не таке вже і рідке), у пошуках маєтності і набрів між гущавиною лісів і непрохідністю боліт оцю затишну, давно обжиту людьми місцину і осів тут із кількома десятками своїх дружинників. Як свідчить історія, чимало безмаєтних князів Київської Русі на ту пору шукали собі вотчин у північних землях (на територіях, заселених фінсько-

татарськими племенами *меря, мурама, весь, жмудь і т.д.*).

Володимирко мав тиранічну натуру, швидко прижився в нових умовах. Був він жорстоким і владним, оббирав місцеву громаду, якщо судив – то на користь багатшого, ділив – щоб і собі зиск мати. Загалом був здоров'я кепського, своєї сім'ї не мав, отож, коли помер, прийшли з ним дружинники забрали його тіло в дерев'яну корсту* і пішли з ним у західному напрямку, звідки свого часу й прибудили до тутешньої осади.

Поголос-звістка “Володимирко-мрець” швидко розійшовся найближчими усядами і передавався з уст в уста як пароль, як символ звільнення від княжої сваволі. Цілком вірогідно, що саме ці слова й “пристали” до старої осади як первісне її наймення, котре з часом трансформувалося у Володимирець.

Зрештою, це міг бути й добрий князь, котрий користувався повагою аборигенів* за своє вміння примирити конфліктуючі сторони, справедливо розсудити сутяжників. За це й прозвали його Володимирко-мирець (від слова “мирити”). І таке наймення могло лягти в основу назви поселення.

Почувши про смерть князя, попроситися з ним до осади йшли люди з довколишніх поселень (ще нікому з них не доводилось бувати на князівській тризні). Коли ж небіжчика повезли в рідні краї, через якийсь час до Володимирця долинули чутки, нібито та похоронна процесія згинула під час переправи через одну з річок Волині. Місцеві люди бачили, як перекинувся на стрімнині пліт і чимала маса людей у металевих латах дружинників назавжди зникла під водою. А саму річку відтоді стали називати Стохід (від “сотня ходаків-дружинників”).*

Та не всі дружинники полишили тоді Володимирець: з десяток мужів вирішили проміняти ратний труд на хліборобський, знайшли серед тутешніх дівчат собі жон та осіли тут назавжди. А їх військовий досвід ще не раз слугував володимирчанам у бойових походах.

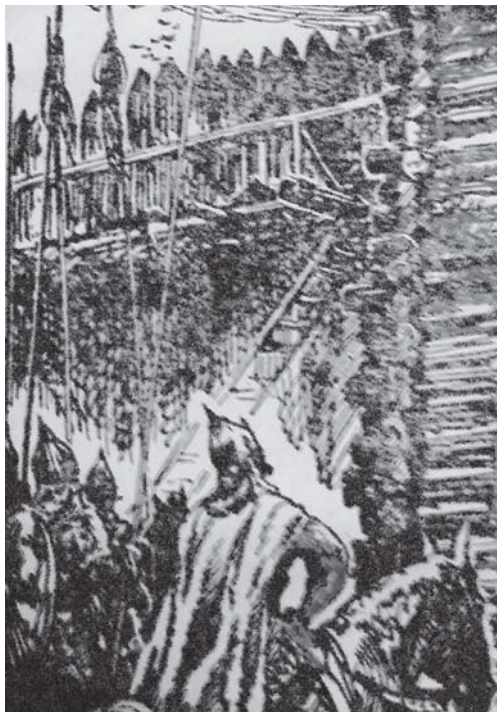
Восаді розмірено протікало життя з усіма його радощами й печалями. Залишившись без осоружного князя, місцева громада на своєму віче знову обрала Видимира за свого старшину і намагалася забути про ті тяжких три роки, які довелося пережити. Здавалося, що нічого не повинно зруйнувати цю ідилію.

Але якось одного дня літа 1183-го раптом тривожно завалували сторожові пси, повернувшись мордами в північному напрямку, схарапуджено захропіли коні, насторожився від цього місцевий люд, навіть дітлахи притинили лемент і сховалися за дорослих.

Через трохи часу з лісової гущавини на галь* виїхала група озброєних кметів*. Уздрівши, що осадники готові кинутися до зброї, головний вершник, котрий був у наворопі*, підняв догори правицю і густим басом гукнув до громади:

— Чолом вам, люде, днів добрих! Гліб я єсьм Юрійович – князь дубровицький!

Коли ж за спинами прибульців затріпотіла на вітрі княжа хоругва, натовп polegшено зітхнув і загомонів, наче разом видихнув із грудей липкий згусток тривоги.

– Розпрягай, братове! – гукнув до своїх воїв князь, коли крізь широко відчинені ворота кмети вїхали в осаду. Двічі наказувати не довелося – видать, нелегким був їх полк* через лісові нетрі й драглисті болота. Здається, що й втомлені, забрѣохані тванюкою по самі вуха, коні раді були такому бажаному перепочинку. Коли ж ратники їх стриножили, тутешня дівтора з гиканням і свистом погнала табун на буйні трави-мурави, аби тварини напаслися вволю.

Сутеніло... Видимир розпорядився, аби з світлиці винесли до багаття широкий стіл, виставили на нього різноманітні питва-яства для гостей, запросив прибульців на гостину. Коли подорожні розмістилися, причастилися хмільною медовухою з брусницями й буцяхами*, закусили напій чималими шматками лосятини, поласували ціжем із ситою*, тільки тоді перейшли до розмови.

Вже з перших фраз Гліба Видимир зрозумів, що той із своїми дружинниками вирушає до Києва-града, аби звідтам разом з великим князем Ярославом Осмомислом (до речі, князь Ярослав Осмомисл – син князя Володимирка Володаревича і його дружини – угорської княгині) направити списи на

половців. Сюди ж він завернув, щоб приєднати до своєї раті боєздатних чоловіків із Видимирової осади.

– Даси воїв? – запитав Видимира Гліб, коли, добряче наситившись, пересіли ближче до вогню. Надовго задумавшись, той, зрештою, відповів: – Не тільки дам, а й сам з тобою піду на супостатів!

Така відповідь прийшлась до вподоби високому гостю, позаяк він уже був начуваній про ратню звитягу молодого господаря осади і про його життєвську мудрість. З таким соратником ніякий ворог не страшний.

Жителі старої осади давно вже розібрали прибульців по помешканнях для відпочинку, а двоє старших ще довго сиділи біля багаття. Говорити багато не було про що, позаяк основне питання вже було вирішене, просто сиділи мовчки і спостерігали за грою вогню, гарячі іскорки якого піднімалися вгору і розчинялися в міриадах таких же іскринок Райського шляху. Так у старовину називали Чумацький шлях.

Незадовго до світанку Видимир зібрав до п'яти десятків дужих і перевірених полками і січами хлопів, перебрав своїми руками всі їх воїнські обладунки і залишився задоволеним: уже кілька років прожили миром, а зброя (мечі, пращі, келети та сулиці*) не втратила своєї готовності – ніби новенька проти вранішнього сонця блищить. Та й захисне спорядження – шоломи, кольчуги – добре упаковане до походу. Видимиру було приємно, що й дубровицький князь Гліб належно оцінив його воїв.

Ще заспане сонце не почало пити вранішньої роси, ще тільки-но благословлялася денниця*, як Видимир вишикував своїх воїв і розділив їх на два окремих загони, аби в далеких мандрах було легше ними командувати. Один загін очолив він сам, інший доручив своєму вірному товаришу Осовику, на якого покладався, як на рідного брата за його вірність і хоробрість.

Осовик жив не в осаді, а на власному хутиріці – приблизно час* ходьби на південний захід від осаді. За ратні заслуги перед князівським двором мав право займатися господарюванням, отож проживав у достатку

й добрі. Тримав чимало коней, частина з яких і цього разу несла на собі бравих кметів, інші – так звані сумні коні* – були навантажені всім необхідним для далекого і важкого переходу, а також спорядженням для кривавої “роботи”.

Вишикувавши воїв лицем до схід сонця, Видимир звелів мужам опуститися на одне коліно. Коли цей наказ було виконано, вої поклали поперед себе бойові луки і тули* зі стрілами, зняли головні убори і, звівши очі до все світліючого неба, голосно помолилися:

– Боже, допоможу нам і помилуй! Даруй нам перемогу на брані і мир у рідинах. За це славимо Тебе і молимося тобі, Боже!

Звершивши традиційний покон*, вої підвелися на рівні, взяли до рук зброю і поцілували її, висловивши таким чином готовність вирушати в далеку путь.

Вийшла до воїв дружина Видимирова – Анна, обіч якої тулилися двоє маленьких синів, – а за нею отроки винесли жбан медовухи і чималий братинець*, з якого кожен із воїв випив на довгу й безпечну дорогу цілющого напою. Змахнувши з очей непрохану сльозу, постаралася якомога веселіше вимовити важкі напутні слова:

– Бережіть живіт* свій, розвійте прах
ворожий по всім світі, яко попіл з огнищ
наших! І хай буде з вами Бог!

Низько вклонившись воям, вона простояла
так доти, доки перестала чути стукіт копит.
І тільки тоді уздріла сльози на очах інших
жінок, котрі щойно випроводили в невідь своїх
чоловіків і синів: чи ж повернуть колись свої
стопи до рідного вогнища, а чи згинуть у
смертному жнивуванні від руки чи стріли
хижого степовика-кочівника?

Відпочилі за ніч коні легко несли на своїх спинах вершників, з яких дехто навіть умудрявся дрімати в сідлі, заколисаний монотонним розгойдуванням. Лише коли якась гілка пружно ляскала по обличчю, дрімота моментально зникала під сміх соратників. Але через хвилю знову насувалася, беручи хлопців у свої обійми.

Позаду вже Горинь. Тут трохи затрималися, доки переправилися через широку й повноводу річку. Ледь не втратили двох сумних коней, яких затягло було в чорторию*, але кілька хлопців кинулися у воду і допомогли нещасним коням вибратися на міліну.

Після кількадечного переходу минули Олеськ (нині Олевськ) і взяли напрямок на Вручий (нині Овруч), звідти, аби не згинути в безкінечних прип'ятських болотах, звернули на південь – на Іскоростень (м. Коростень), де мали примкнути до тамтешньої раті. Звідтам уже й до столиці шапкою докинути.

Провіант, взятий з собою в полк, потихеньку вичерпався: дещо втратили під час переправи спочатку через Горинь, потім – через Случ. Тому група кметів, котрі їхали

далеко попереду в навороні, не тільки охороняла основну силу від можливих нападів, а й вишукувала в зустрічних поселеннях їстівні припаси – крупи, молоко та хліб. За них можна було розрахуватися з населенням кунами*, гривнями* та ногатами*, проте місцеві жителі віддавали перевагу натуральній оплаті – м'ясу диких тварин, упольованих передовим дозором дружини.

Київ зустрів прибульців своїм велелюдям, масою торгового народу та величезним скопищем людей у військових обладунках. Навіть непосвяченим у розвиток подій було зрозуміло, що готується якась грандіозна військова акція.

Новоприбулі розпитали в місцевих дорогу до княжого двору і вже через якийсь час їх розмістили на тимчасовій постій.

Майже жоден із мешканців старої осади ще ніколи не був тут, отож найперш вирішили, використавши нагоду, ближче ознайомитися із матір'ю міст руських – злотоверхим Києвом. Штовхаючись і весело та незлостиво пересварюючись із зустрічними, осадники за день встигли побувати в Софіївському храмі та Києво-Печерській лаврі, пройтися через Золоті Ворота, постояти

*на Аскольдовій могилі і поглянути звідти на
Поділ та могутній Славутич-Дніпро. А потім
цілісіньку ніч, лежачи на духмяному сіні,
ділилися враженнями від побаченого. Як на
ранок сказав Видимир:*

*– Тільки заради цього варто було здо-
лати такий тяжкий полк!*

Життя в старій осаді текло своїм усталеним руслом. Анна – дружина Видимира – як тільки могла старалася тримати порядок у поселенні. Адже тут залишилися в основному жінки, старі люди та діти: майже всі, здатні до зброї, пішли з своїм старшиною до Києва – воювати половців.

Надійною опорою для неї став тутешній коваль Гавруша – людина розсудлива, добросовісна й вірна. Ще перед тим, як рушати в полк, Видимир довго думав щодо коваля – брати його із собою чи залишити в поселенні. Зрештою, вирішив усе-таки лишити його на господі, де він був більш потрібен. Та й сам спокійніше почувався, знаючи, що поряд із його сім'єю є сильна рука і віддане серце.

Ще з отроцьких літ Гавруша був найближчим товаришем Видимира, наче рідним братом. Тільки любов обох до Анни згодом віддалила їх одного від одного, проте, на щастя, не зробила ворогами. Тож, коли Видимир вирушав у свій воєнний похід, то запросив до господи свого вірного побратима, з'єднав докупи длані Анни і Гавруші, обійняв обох і стиха промовив:*

— А якщо поляжу в кривавому герці*, то живіть разом, ростіть наших синів і про власних подбайте!

Він знав, що замолоду Анна була закохана в Гаврушу і збиралися вони побратися, але на перешкоді їх бажанню стали батьки Анни, котрі бачили своїм зятем тільки Видимира. Зрештою, це й визначило подальшу долю усіх трьох. Знав він, що почуття не потухли в серці Анни, отож і сподівався у випадку власної загибелі слейти розбитий ним глечик їхнього кохання.

Видимир як у воду дивився, коли залишав Гаврушу у Володимирці, ніби передбачав небезпеку для своєї родини і всієї осади. Здається, ще не встигла осісти тилюка, збита копитами від'їжджаючих коней, а серед місцевих жителів уже почалося якесь невдоволення, прихована смута. І зовсім незрозумілим було для Анни, звідки йдуть їх корені й до чого можуть привести.

Аби не допустити лиха, жінка зібрала одного вечора до світлиці найбільш вірних своїх друзів і звернулася до них за допомогою. В ході відвертої розмови виникла підозра, що підбурюванням поселенців займається Бурко — людина, котра не так давно оселилася тут, прибувши з невеличкою родиною десь з-під

Волощини (колишня назва Молдавії). Бурком його прозвали за постійне невдоволення чимось, за сварливість, жадібність. З ним мало хто спілкувався, хіба що ті, кого раніше Видимир за провини перед громадою не один раз “перевиховував” у порубі.

З часом ця підозра підтвердилася – саме Бурко й налаштовував частину поселенців проти місцевої верхівки. Кращої нагоди для цього годі було й чекати: Видимира і його воїв нема – вони в далекому поході і хтозна чи й повернуться; а що може протиставити смуті якась жінка, хай навіть підтримувана ковалем?

Та не врахував підступний Бурко авторитету, який мала серед осадської громади Анна – заступниця, лікувальниця травами й повитуха, добра порадниця всім тутешнім жінкам. І саме жінки (переважна більшість чоловіків перебувала в поході) вирішили зібрати громаду на віче*, аби покласти край лихим намірам прибуду.

Довго вирували вічеві пристрасті, але рішення було майже одностайним – виселити родину Бурків і ще кількох, невдоволених існуючими в осаді порядками, за межі поселення. Відтоді місце їх нового проживання стало носити назву Бурки.

В дитинстві Видимир мало чим відрізнявся від своїх ровесників, хіба що зростом, спритністю і допитливістю. Ці риси в нього були більш яскраво виражені, ніж в інших дітей, отож і вирізняли його з-поміж ровесників. Він міг годинами спостерігати, як батько вичиняє шкури диких звірів або майструє взуття, як вправно отісує сокирою стовбур дерева чи кріпить наконечники до стріл. Він і сам уже багато чого навчився від таких уроків.

Одним із питань, що їх найчастіше задавав батькові, звучало: “А хто тут проживав, доки нас не було?”. Він мав на увазі людей, які бували в цій місцині ще задовго до появи в ній їхнього поселення. А підставою для цього служили принесені дітлахами з довколишніх мандрів цікаві знахідки, на яких явно позначилася праця людських рук.

У пошуках якихось пригод загально-визнаний ватаг місцевої дітвори малий Мирко (так його лагідно називали батьки) з однолітками дуже детально вивчили довколишні ліси й болота. Вони знали кожне дупло білки й кількість білчонат у ньому, знали пташині кубла і хто в них хазяї, де на шолом’ї (тіццані пагорби

на заході від Володимирця – моренна грядда, що залишилася після танення льодовика – А.Х.) можна знайти залишки давніх городищ і знарядь праці, яким багато сотень літ.

Саме на цих древніх стоянках знаходили діти цікаві речі сивої давнини: примітивне домашнє начиння (уламки череп'яного посуду), кам'яні наконечники до стріл, схожі на ніж шматки грубо оброблених кременів. Найчастіше вони траплялися в місцях, де хижі звірі облаштували собі глибокі нори: разом із піском ті вигрібали на світ рештки старожитностей.

Батько, як умів, намагався пояснити малому, що в давні часи тут теж мешкали люди, щоправда, вони подовгу не трималися одного місця. Люди ті не знали землеробства, яке б спонукало їх до осілого способу життя, а займалися мисливством, отже жили в постійному пошуку дичини. Винищивши звіра в одному місці, переходили в інше, де звірини більше, де вона не така ляклива і де взяти її легше.

Частенько вечорами виносив Мирко свої знахідки до іскристого багаття, ретельно роздивлявся їх і на самотині поринав у глибоку задуму, уявляючи отих далеких прародичів, їх нелегке кочове життя, сповнене постійної небезпеки.

Котуш у Володимирці з'явився якось непомітно, через що вже в короткий строк став ніби старожилом: миршавенький, сіренький, як горобець, але такий же нахабний і всюдисущий. Коли він уперше став перед очима Видимира з проханням хоч невеличкого земельного наділу, той спочатку подивувався цій з'яві, а потім, вислухавши пришельця, жартома запропонував йому західну частину Володимирця, де до осади підступала чимала заболочена місцина (на ту пору вся оброблювана земля була вже розподілена між людьми). Нічого не відповів Котуш Видимиру, тільки погідливо кивнув головою.

Не пройшло й кількох місяців, як силами найнятих Котушем землекопів із місцевих поселенців від цієї перезволоженої ділянки й до річечки, де хлопчаки ловили кобликів, було прокопано рівчак, який потягнув із болота надлишок вологи.

Вже через рік Котуш почав розробляти звільнену площу, яка, до речі, виявилася найбільш родючою в окрузі. А щоб ніхто не зазіхав на неї, Котуш назвав масив своїм іменем – Котущина.

Після того, як Бурка за рішенням віче виселили із Володимирця, в поселенні стало спокійніше. Анна справлялася не тільки з власним господарством, а й твердою рукою управляла місцевою громадою. А де не могла справитися самотуж, там підставляв своє чоловіче плече коваль Гавруша.

Видимир не помилився, коли довірив цьому мужу опіку над своєю сім'єю – той і справді піклувався про неї як близький родич, хоча жив одинаком, не маючи ніякої рідні. Вже десяток літ пройшло відтоді, як після важкої хвороби помер його батько Захар – відомий в окрузі стельмах*. Але не тільки кінні вози та сани майстрував старий: разом із сином-ковалем вони виготовляли: батько – дерев'яні частини, а син – металеві шкворні*, обіддя на колеса, кінські підкови тощо, а й бочки, цеберки та відра. Тепер Гавруші самому доводилось займатися і з деревиною.

До справ своїх коваль нині залучав і Видимирових синів – Андрія і Василька. Хлопці радо навчалися ремеслу, особливо їх притягувала кузня з її ніколи не гаснучим горном: вони й додому раді були не йти, аби лиш дозволив їм дядько Гавруша поклепати

розжарене дочервона залізо. Діти, як зачудовані, годинами стежили за снопами іскор, що сипалися довкруг з-під великого молота в могутній руці майстра із якоїсь розігрітої заготовки.

Та найбільше чудувалися хлопці тому, як вправно коваль порався біля примітивної ливарні, перетворюючи шматки місцевої руди у зливки заліза, яке згодом ставало ножем чи сокирою, мечем чи наконечником стріли.

Разом з премудростями ремесла Гавруша навчав хлопчаків і життєвським. Чимало корисного почерпнули Андрійко із Васильком від свого навчителя, на все своє життя зберігши пам'ять про нього і засвоєну науку.

Як свідчать літописи, лише половці в період з 1055 по 1236 рр. здійснили 12 великих нападів на Русь. Майже стільки ж походів у відповідь організували руські князі.

Після раптової смерті галицького князя Володимирка його престол зайняв син Ярослав Осмомисл (1152–1187). За його князювання Галицьке князівство стало наймогутнішим на українських землях, розширившись до узбережжя Чорного моря і заволодівши Бесарабією, частиною теперішньої Румунії та цілим рядом придунайських міст. Князівська столиця перетворилася у великий торговельний, ремісничий і культурний центр України на Заході. За свої заслуги, за високий авторитет на Русі він названий в історії як Осмомисл – за вісьмох мислить.

Могутність Ярослава автор “Слова о полку Ігоревім” передає такими словами: “Ти високо сидиши на своїм золотокованім престолі, підперши гори Угорські (Карпати – прим. автора) своїми залізними полками, заступивши королеві дорогу, зачинивши ворота Дунаю, справляючи суди аж до Дунаю! Гроза твоя по землях тече! Ти відчиняєш ворота

Києву, стріляєш з батьківського золотого престолу султанів у далеких землях”.

Бо й справді, маючи велику й організовану військову силу, Ярослав Осмомисл надовго припинив угорську агресію, захистив край від розорення польськими крулями. Цілком вірогідно, що й дубровицький князь Гліб з воями Володимирця 1183 року під хоругвами саме Ярослава Осмомисла брали участь у цьому поході проти половецьких орд, захопивши тоді в полон 12 їхніх ханів. Навіть Київ у ті часи процвітання Галицького князівства не раз змушений був визнавати свою залежність від Галича.

Гіча стояла люта. Допоки князи Святослав та Рюрик тиснули своїми полками орди кочівників, дружинники Ярослава прикривали фланги, аби половці не зайшли з тилу. І нелегко було розібратися, кому в цей час було складніше – тим, що атакували степовиків, чи ратникам, котрі їх убезпечували з флангів. Та як би там не було, кривавої роботи вистачало і одним, і іншим.

Видимир рубався пліч-о-пліч з Осовиком у самій гущі людського звалища. Піт, змішаний із ворожою кров'ю, розідав очі, але рука міцно тримала рукоятку меча. Щита свого Видимир давно вже кудись відкинув, аби не заважав у тісному натовпі своїх і чужих воїв.

...Короткий замах... і впала долу ще одна вусата вузькоока голова, покрита хутряним малахаєм. Скільки їх уже відтяв сьогодні воїн – не зміг би порахувати й сам.

Ось помітив, як Осовика оточили відразу три чужинці: мить – і гострий половецький спис проніже шию побратима. Ще тільки народжувалася думка як допомогти, а тіло вже саме метнулося в той бік, а рука з гострим мечем уже піднялася над одним із супостатів. Той не встиг навіть оком змигнути, як опи-

нився на землі, розсічений майже навпіл. З двома іншими нападниками справилися заіграшки.

Вдячна посмішка товариша – і знову вперед!

І хоч як підстраховували один одного Осовик і Видимир, але демон смерті дістав-таки Осовика: майже водночас гостра крива половецька шабля відсікла воїну шуйцю, а стріла влучила прямисінько в серце. Як мгутній дикий тур кинувся на ворогів Видимир, направо й наліво спрямовуючи смертоносні удари свого вірного меча. За ним пішли й інші звитяжці, швидко розширюючи прорив у ворожих лавах. Чужоземні зайти здригнулися і почали поступово відходити назад. Але знову зупинитися їм уже не дали – кляли їх у широкому полі, як справний косар дозріле збіжжя.*

Зцієї кривавої косовиці володимирчани поверталися додому з багатими трофеями. Але радості з-поміж них було мало: на ратному полі втратили сімнадцятьох своїх земляків, серед яких – і Осовика. Не обминула лиха година і самого Видимира, який отримав тяжку рану від ворожого списа. Тож тепер його везли додому на ношах, приторочених поміж двох коней.

Аби в путі було легше пораненим, вертали в свої краї децю довшою, але більш найждженою дорогою – через Житомир, Звягель (нині Новоград-Волинський), Корець, Ровно. Вже звідти повернули на Степань і – понад Горинню – на Володимирець.

На зворотному шляху, проїхавши Звягель, надибали в лісі край путівця загорнутого в рубища * коція *. Чоловічок сидів над вогнищем і на рожні тримав шматок якогось м'яса. Чорне пір'я довкруг нього не викликало у вершників ніяких сумнівів щодо походження коцієвої їжі – вороння.

Зупинилися, побажали чоловікові доброго дня, на що той промуркотів щось незрозуміле, і собі розвели багаття. Зняли із коней поклажу та й відпустили їх пастися. Вогнище зігрівало

тіло й душу, швидко розтопило серен* довкруг себе й трохи прогріло землю, на яку розстелили кінську попону і поклали пораненого Видимира, напоївши його міцним узваром із ще домашніх кисллиць. Добряче перекусили ратники розігрітим над полум'ям провіантом, трохи полежали, підклавши під тіло ті ж попони, а під голови – сідла, та й стали ладнатися в дальшу путь.

За цей час вони встигли розпізнати в зустрічному тумана*. Хворий чоловік, уздрівши, що вершники збираються від'їжджати, слізно почав проситися з ними. Пожалили бідолаху: не пропадати ж людині від холоду й голоду посеред лісу. Визначили для нього і місце в обозі – триматися поруч з сумним конем Видимира, який віз в'юки з військовою здобиччю.

Здобич була знатна. Той момент бою, коли Видимир кинувся на ворога, аби помститися за Осовика, став переломним у протистоянні двох військ і це зауважив галицький князь Ярослав Осмомисл, який керував цим боєм. Після кривавої січі він відшукав витязя і запропонував йому у винагороду бойові обладунки одного із 12-ти захоплених у полон половецьких ханів. Це було не просто бойове

спорядження, а мистецькі витвори видатних майстрів ювелірної справи: шабля й піхви покриті тонким шаром щирого золота із дорогоцінним камінням на руків'ї, розписані сріблом-златом сагайдак зі стрілами та й сам лук, вигантуваний коштовностями халат багатія-степовика. Це тільки частина того, що таїв у собі трофейний в'юк Видимира. А ще був й інший коштовний скарб, раніше нагробований у руських землях, і тепер повернутий хазяям.

...Зовсім мало лишалось вже до рідної домівки, як Видимир, важко застогнавши, попросив мужів зупинитися. Ноші обережно відчетили від коней і поклали на землю. Через силу звівшись на лікоть, Видимир майже пошепки промовив: "Ось тут... мене й поховайте, аби не... завдавати клопоту... Анні й дітям. Захочуть... побувати на могилі – тут зовсім... поряд. Передайте Гавруші..., хай буде моїм... синам... названим батьком...". Ще хотів щось додати, але судом потрясла зранене тіло і душа відійшла з нього.

Виконуючи останню волю покійного, побратими викопали глибоку яму, в яку з усіма почестями опустили його тіло, поклали поруч меч і щит, а зверху насипали невисоку

могили, як того вимагала військова традиція. Це місце вони так і назвали ім'ям хороброго воїна – Видимир. А після тризни продовжили шлях до Володимирія.

Та не дуже й багато пройшли, як трапилася ще одна прикра оказія. Туман, як прозвали прибудного вої, загалом добре справлявся із своїми обов'язками. Він ні на мить не залишав коня, наче віддав про великі багатства в його поклажі. І все ж так трапилося, що втратив він коня, загубив його серед болотистого лісу. Щоб уникнути кари за таку втрату, чоловік сам зголосився знайти згубу. Довго в лісі лунали крики вершників “В'юк, Туман! В'юк, Туман!”, якими ратники нагадували небораці про потребу знайти хоча б поклажу, однак тільки луна відгукувалася на цей крик: “...юк ...ман! ...юк ...ман!». Більше прибуду ніхто не чув і не бачив, а відлуння перетворилося на назву урочища – Юкмань.

Лише роком пізніше, збираючи журавлину на тому болоті, жінки побачили на одній купині скелет коня, а на сусідній – людини. В коня була зламана кістка задньої ноги, отож він не міг далеко йти, а чоловіка, видати, загризли дикі хижакі. Дорогоцінна ж поклажа, швидше за все, зїхала зі спини коня і потонула в трясовині.

Шього дня на подвір'я Анни із самого ранку завітав з лісових нетрів пістрявий одуд*. Нічого, здається, в цьому немає дивного, якби не прадавнє повір'я: одуд – птах-символ, провісник великого нещастя. Від одного вигляду пташки зайшлося тривогою Аннине серце, відчуваючи лихо, а очі самі спрямовувалися на схід сонця: деś там боронить її з синами муж і батько – Видимир.

Побачивши материну зажуру, підійшли і притулилися до Анни обидва сини. А вона лагідно гладила їх по білявих голівках і тоскно вдвлялася в заліснену даль, яка приховувала від неї коханого господаря. Зрештою, втомившись від важких думок, повела дітей до світлиці, де повклала хлопців спати, а сама запалила свічку і сіла на низенький ослінчик гаптувати для свого мужа узороччя.

Довго так сидіти не могла: голка випадала з ослаблих раптом рук, сльози безпричинно текли з очей, заливаючи обличчя. Лягла спати, проте й сну не було – відлетів кудись у далечінь, назустріч милому, випрохуючи для нього швидкого повернення.

Ще через день діввора, яка з висоти шелом'я вже не один тиждень стежила за дов-

кіллям, замітила здалеку кілька десятків коней з вершниками і миттю повідала сю новину поселенцям. Майже всі володимирчани вийшли зустрічати воїв, здалеку видивляючи своїх рідних – чи живі?

Анна, Андрійко і Василь теж виглядали свого батька, однак чомусь його кремезної фігури не було видно в натовпі. І знову чорний звірок тривоги своїми гострими пазурами вп'явся в серце бідлашної жінки. Ось вої наблизилися до зустрічаючих, радо обнялися з родинами, але всі чомусь ховали свій погляд від Анни. Ніхто з них не хотів першим донести їй звістку про смерть Видимира, хоча мудра жона вже й так усе прекрасно зрозуміла. Та знайшла в собі сили не зламатися, не впасти в розпач, а, як і личить справжній господині, привітала воїв із переможним поверненням.

І тільки діставившись власної світлиці, дала волю своєму відчаю й болю...

На ранок наступного дня величезний гурт людей вирушив у напрямку Осовикового хутиря, аби звідти, обійшовши болото, дістатися суходолом до місця поховання Видимира. Попереду траурної процесії, вбрана в свій найкращий одяг, рівно ступала Анна, підтримувана попідруки обома синами. Трохи позаду них тримався Гавруша, готовий будь-якої миті підхопити Анну, якщо їй стане зле. Він уже відав про передсмертні слова-заповіт Видимира щодо названого батьківства, отож відчував свою відповідальність за дальшу долю вдови і названих синів.

Коли попереду забовванів свіжонасипаний могильник, соратники Видимира тихо завели пісню, почуту ними в Києві, і яка дуже подобалася загиблому їх ватагу:

Ой ти, степ мій, степ,

Без кінця, без меж!

Ой чому ти, степ,

Ковилом цвітеш?

Ковилом шумиш,

Кров'ю червониш,

Кістю білою

У траві дзвениш?

*Чом по тобі, степ,
Не жита цвітуть,
Не жита цвітуть,
А полки ідуть?*

*Чом на тобі, степ,
Нема ратая,
Скаче лиш орда
Розпроклятая?*

*– То від крові я,
Від солоних сліз
Галиччю покривсь,
Ковилом поріс...*

*Степ, широкий степ,
Мій привольний край!..
Що на серці – біль,
На душі – печаль...*

Щойно стихли слова скорботної пісні, як почали вичитати жінки: про свою гірку долю жіночу, про полеглих у боях далеких мужів своїх, про ненаситних і лютих завойовників-кочівників. Анна, яка досі тримала свою розпуку в лещатах волі, вже не змогла далі терпіти великого болю душевного, вирвалася із синівських рук, впала на схил могили і зайшлася гірким плачем. Ніхто не стримував вдову, адже всі знали, що цими сльозами вона не тільки омиває свого полеглого мужа, а й

полегшує страждання свої – душевні й тілесні.

Коли плачі-вичитання припинилися, Гавруша розпорядився розстелити біля могили чисті рядна, на які жінки виставили принесені із собою напої та наїдки для поминальної трапези. Окремо поставили братинці з медовухою, накриті шкоринкою хліба, – для душі Видимира, Осовика та ще шістнадцяти володимирчан, котрі не повернулися додому із бранних полків.

..Більше чотирьох десятків літ з того часу поглинула вічна ріка Забуття. Вже й Видимирові хлопці виростили своїх дітей, дочекалися онуків. Зовсім старенькими стали Анна і Гавруша. Ще в молоді літа їх намагалися поєднати добрі люди, але назавжди між ними стала тінь полеглого воя. Тож і жили вони досі, як брат і сестра, споріднившись турботою спочатку про Андрійка й Василька, а потім – уже про їх дітей.

Гарними й дужими, роботящими й розумними вирости обидва хлопці – геть у батька. Тож і старшинство у Володимирці місцевий люд на віче передав старшому – Андрієві, – бо знав, що він не підведе. Так би жити поселенцям далі, але на сході народжувалася нова біда, якої допоки світ ще не знав.

Кінець XII – початок XIII століття зусиллями монгольського хана Темучіна став періодом утворення Монгольської держави. Онук першого монгольського хана Хабула, син Асугея-багатура, 9-річним хлопчиком попав Темучін у самий вир феодалних воєн і протистоянь. У результаті зради потрапив у рабство до ворожого племені, де три роки з дерев'яною колодкою на шії змушений був виконувати найтяжчі роботи на кузні.

Після втечі з полону він протягом двадцяти років вів жорстоку боротьбу за владу, аж доки не досяг свого: у 1206 році Темучіна було проголошено верховним правителем Монголії – Чингісханом. Країна швидко перетворювалася на воєнний табір і почала активні військові дії проти сусідніх народів і територій.

1223 року річка Калка стала свідком першої битви монголо-татарських військ із руськими дружинами. Навіть половецька підтримка (як союзників) не допомогла русичам витримати грізну навалу ординців: загинуло в кривавій січі 6 князів і кожних дев'ять із десяти ратників. Давньоруський

билинний епос саме із цими подіями пов'язує загибель трьох руських богатирів – Іллі Муромця, Добрині Нікітича та Альоші Поповича.

Вже через 14 років нова хвиля монгольської експансії прибилася прикордонних рубезів Русі – багатотисячне військо онука Чингісхана – Батия. Ніби смертоносний вихор пронісся над багатьма князівствами, перетворилися на руїни могутні о тій порі Рязань, Володимир, Ярославль, Переяслав, Чернігів та ряд інших міст. Були спроби руських князів зупинити ворожі маси на тій же Калці, не допустити до столиці – Києва, однак сили були дуже нерівні. В цьому бою полягло і чимало володимирчан, котрих залучив під свої хоругви тодішній дубровицький князь Олександр. Та й сам князь поклав свою голову на березі цієї річки.

Не встояв проти загарбників і Київ. Розграбувавши його, завойовники продовжили захоплювати галицькі та волинські землі і вже в 1241 році вторглися на території Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Трансільванії. Але розвинути свій переможний похід сил уже не вистачало – надто знекровило Батиеві полчища здолання Київської Русі.

Вдерись на землі Галича та Волині, завойовники вбивали людей, нищили їх майно, перетворили на попелища десятки великих міст, які потому так ніколи вже й не відродили колишньої сили – Звенигород, Плісненськ, Бич. Не минула чаша сія і менших поселень, таких, як Дубровиця, що була зруйнована ординцями у 1240 році. Монголо-татарське військо з мечем і вогнем пройшло й через стару осаду – Володимирець.

...Данило Галицький, котрий тоді князував на престолі Галицько-Волинського князівства, збирався зупинити монголо-татарську навалу, маючи вже за спиною досвід боротьби з ординцями. Але угорці й поляки, до яких поїхав за допомогою, відмовили йому в підтримці, сподіваючись, що завойовники не дійдуть так далеко.

Повернувшись в пониззя Ітіля (Волги), кочовики заснували там нову державу – Золоту Орду. З цього часу й перестає існувати Давньоруська держава, а на її території на довгі 239 років встановлюється іноземне іго.

Не втримавши стольний Київ, його захисники змушені були вертати додому, аби не зазнавати нікому не потрібних втрат і зберегти людей. Відступали поодиночі, розпорошившись по неосяжних просторах Правобережжя. Так легше було проскочити повз завоювницькі загони, які не минали жодного поселення, не зруйнувавши його і не винищивши мешканців, або не взявши їх у талі*.

Ратники-володимирчани домовилися, що збір буде біля кургану Видимира, аби, при потребі, можна було загальними силами напасти на ворогів, котрі могли б уже дістатися поселення. Декому з них так і не вдалося дійти до рідного краю – підстерegli їх у дорозі гострі шаблі і влучні стріли степовиків.

Вклонившись могилі свого незабутнього ватага, вої вишикувалися перед могилою, зняли шоломи і, ставши на одне коліно, за Андрієм Видимировичем повторили слова клятви:

– Клянуся животом своїм рятувати родини свої і землю свою. Землі ще ніхто не переступив, вона ж бо є наша мати. Клянуся!

Після цих коротких слів кожен нахилився до землі, підняв маленьку її грудочку і поклав

до рота. Прокоетнувши цю земляну кашу, воїни по одному підійшли до Андрія і, знову ставши на коліно, поцілували оголений меч. При цьому кожен примовляв продовження клятви:

– І хай скарає мене Бог, і святий Ілля своїми молоннями пронозить і втне мені життя, якщо переступлю клятву сю! І мене, і чада мої!

Закінчивши церемонію, всі враз звели догори правиці з мечами і не дуже голосно (аби не почув якийсь чужинський зайда), зате дружно тричі вигукнули:

– Слава! Слава! Слава!

Далі додому вирушили з великою осторогою – не второваним шляхом, а через болота, яких кочовики не любили і боялися. І, як виявилось згодом, вчинили досить обачливо: вже на відстані кількох поприщ до мети помітили в стороні поселення стовпи диму. Згодом до вух долинув і собачий лемент упереміж з чужомовними вигуками.

Висланий вперед дозор повернувся з невтішними вістями: у Володимиріці вороги! За підрахунками, їх було близько семидесяти, тобто на кожного ратника припадало по два ворожі воїни.

Таке співвідношення втішило Андрія, який у союзники собі призвав несподіванку.

*Вийнявши з піхов мечі, наготувавши важкі списи, вої з гиком і свистом налетіли на зайнятих баранжою * чужинців. Лише двадцятьом із грабіжників-азіатів вдалося уникнути розплати і втекти в північно-західному напрямку. Переслідуючи супостатів, Андрій з товаришами наздогнав утікачів уже за шолом'єм, біля болота. І там погоню очікувала несподіванка: майже півсотні татар обстрілювали болото з луків, намагаючись дістати стрілами жінок і дітей, котрі в глибині болота ховалися від люті загарбників, затулившись від смертельних жал тими ж таки лозовими кошами.*

*Зненацька налетівши на монголо-татарський загін, котрий не зміг за короткий відрізок часу перелаштувати свої позиції, комонні * вої безпощадно порубали непроханих гостей. У пам'ять про цю подію, яка врятувала тоді життя багатьох поселенців, те урочище назвали Рубань.*

Тих же ворогів, які спромоглися не потрапити під навальну атаку ратників, Андрієві вої наздогнали біля старого річиська і там усіх поклали. Є свідчення того, що в цьому місці існує поховання монголо-татарських загарбників (див. коментар).

Коментар. Якщо мова йде про урочище Татарські могили, то про нього свідчення зовсім інші. Це факт, що неподалік урочища Рубань у лісі є місце під назвою Татарські могили, в якому знаходиться кільканадцять невеликих насипів. Археологічні дослідження, які проводила в 1977–78 роках за Відкритим листом інституту археології АН УРСР М.Воробей, дали нечисленні знахідки: залишки перепалених кісток з поховання, глиняний посуд та залізні наконечники списів (зберігаються в експозиції Рівненського краєзнавчого музею). Саме вони дали підстави для датування та ідентифікації пам'ятки. Курганний могильник належить до пам'яток милоградської культури, яка у VIII–VII ст. до н.е. поширювалася у басейні Прип'яті, здебільшого у його північній частині. Її носіями були представники балто-слов'янських племен за півтори тисячі років до монголо-татарської навали середини XIII ст. Таким чином, висновки досліджень дають підстави для пошуків різноманітних гіпотез походження топоніма “Татарські могили” в околицях Володимирія.

*Історик-краєзнавець
Мирослава ВОРОБЕЙ.*

А нестримний час продовжував котити свого воза безкінечним Шляхом Вічності. Володимирчани поступово відновили життя в поруйнованому монголо-татарами поселенні, відбудували свої помешкання, повернулися до звичного свого укладу. Заново постали тут захисні споруди, почалося будівництво невеликої церковки. Важко сказати, скільки разів упродовж усієї історії свого існування Володимирицю доводилося ось так, як міфічний птах Фенікс, вставати із небуття, відроджуватися із згарищ і попелищ, починати нове життя після спустошливих епідемій і морів. На жаль, не знайшлося на ту пору тут грамотної людини, ябедника*, котрий міг би залишити по собі якусь писемну пам'ятку.

Кілька століть пройшло, ніби розгойдана дитяча колиска: вверх – на підйом, донизу – на спад. І на цих гребенях тривало життя моїх пращурів-поліщуків – коли в достатку, а коли і в злигоднях, коли в радості, а коли в біді. Але назавжди вони приросли до цієї місцини і ніколи не мали наміру шукати якогось більш щасного місця. Бо саме тут, у цій володимирецькій землі, покоїться прах

багатьох сочень поколінь славних предків, пам'яттю про яких і є нинішній Володимирець.

Першою половиною XVI століття я й хотів би завершити свій історичний екскурс в далеке минуле свого містечка. Яким воно було – нині тільки одному Богу відомо. Але мені хочеться вірити, що саме такі горді, сміливі й непоступливі люди, як описані мною Видимир, Осовик, Анна, Гавруша, Андрій, Василько склали основну масу його мешканців. Бо завжди хочеться вірити, що рід наш – найкращий.

Дальший період життя Володимирця – більш осяжний і доступний для вивчення чи ознайомлення. Бо вже існує на ту пору відповідна статистика, архівна документація, теоретичні дослідницькі матеріали як професійні, так і аматорські. Вивчаймо їх, знаймо свою історію, свою минувшину. Бо тільки завдяки цьому матимемо й майбутнє.

Спасибі вам, наші пращури, за цю любовно виколисану і збережену у віках нашу маленьку батьківщину, ім'я якій – ВОЛОДИМИРЕЦЬ! І вічна вам пам'ять!

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИЧОК

МАЛОВЖИВАНИХ СЛІВ ПОНЯТЬ,
ВИКОРИСТАНИХ АВТОРОМ У ТЕКСТІ

А

Аборигени – корінне населення певної території.

Б

Баранжа – розбійний напад з метою заволодіння худобою або ж майном;

Борошно – так називались продовольчі запаси;

Бортництво – бджолярство;

Братниця, братинець – великий дерев'яний або глиняний келих;

Буцяхи – місцева назва диких ягід лохини.

В

Вира – викуп, платня;

Віна – те ж саме, що й вира;

Верва – мотузка;

Вита – сторожовий пост, сигнальний вогонь;

В навороні – в авангарді, попереду;

Вой – воїн;

Волхв – у древніх слов'ян: чарівник, чаклун. Він же – служитель релігійного культу.

Г

Гривня – грошова одиниця Київської Русі, яка в різні часи являла собою злитки срібла від 160 до 400 грамів;

Галь – узлісся, галявина;

Герць – боротьба, сутичка;

Гонт – тонка дерев'яна дощечка.

Д

Денниця – вранішня зоря;

Дим – домівка, людське помешкання;

Длань – долоня.

Ж

Живіт – в значенні “життя”.

К

Капище – в дохристиянські часи місце поклоніння язичницьким богам;

Коліно – покоління;

Комонний – кінний;

Корзно – верхній грубий одяг, схожий на плащ;

*Корста – труна, домовина;
Котора – сварка, чвари;
Кошій – раб, знеможена, виснажена людина;
Куна – специфічна місцева грошова
одиниця (хутро куніци або білки);
Кмет – кінний воїн.*

Л

Лядина – поле, оброблена земля.

М

Могута – міцний чоловік, богатир.

Н

*Нав – покійник, небіжчик, мрець;
Ногата – дрібна грошова одиниця
Київської Русі.*

О

*Одуд – лісовий птах, що в давні часи
вважався на Русі провісником нещастя.*

П

*Покон – звичай, традиція, обряд;
Полк – похід або ж плем'я;
Поприще – міра довжини, в різні часи
була від 120 до 240 метрів;*

*Поруб – підземелля, в'язниця;
Праща, келеп та сулиця – види озброєння.*

Р

Рубище – дуже зношений, рваний одяг.

С

Серен – ожеледиця, іній;

Смерд – селянин, що мав приватне господарство, житло, земельний наділ і був відносно вільним, порівняно із закупами, рядовичами, челяддю та холопами (все це – соціальні верстви Київської Русі);

Сумний кінь – кінь для перевезення поклажі.

Т

Таль – зложник;

Тать – розбійник;

Тисяцький, тіун – княжі управителі;

Треба – жертвоприношення богам;

Тризна – у древніх слов'ян обрядові дії і трапеза в пам'ять про померлого;

Тул – колчан для стріл, сагайдак;

Туман – в даному випадку: людина несповна розуму, дурень.

У

Узороччя – одяг, прикрашений гаптуванням, узорами.

Ц

Ціж із ситою – кисіль із розведеним водою медом.

Ч

*Час – міра відстані (приблизно 5 км);
Чорторія – вир.*

Ш

Шкворень і шворень – стержень у передній частині воза, який дозволяє виконувати повороти на ходу;

Шелом'я – височина, узвишшя;

Шуйця – ліва рука.

Я

Ябедник – писар.

**ЛЮБЛЮ ТЕБЕ,
МОЄ МІСТЕЧКО СЛАВНЕ**

*У межиріччї Стиру і Горині,
Де болота, піски й ліси зійшлись на герць
Лежить моя маленька батьківщина:
Стара осада – ВОЛОДИМИРЕЦЬ.*

*З давніх-давен тут люди проживали,
Дітей ростили, сіяли жита,
Країну в грізних січах захищали,
Коли в наш дім приходила біда.*

*Прекрасний стольний злотоверхий Київ,
І Рівне – сад закоханих сердець.
Та наймиліша всіх мені на світі
Моя колиска – Володимирець.*

*На довгій віки, на многі й славні літа
Даруй ти милість і життя пригоже.
У щасті, радості, достатку, мирі й згоді
Містечку нашому і його людям, Боже!*

*Дали життя мені тут тато й мама,
Тут друзів я знайшов, товаришів.
В широкий світ стоверстими шляхами
Я звідси йшов, бо простору хотів.*

*Ішов – і повертався знову,
Бо серця свого клаптик тут лишав,
З далеких місць звертав до тебе мову.
Тобою скрізь і всюди я пишавсь.*

*Для мене ти й сьогодні найдорожчий:
Ти – батько, брат, уся моя сім'я.
Настане час, втомлюся від дороги
Й з тобою вже навік залишусь я.*

Художньо-краєзнавче видання

Хуткий Анатолій Гаврилович

ЩО ЧУЮ В МЕНІ ТВОМ

**ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНА
ПОВІСТЬ-ГІПОТЕЗА**

*Художники –
Георгій Акулов, Тетяна Бачинська*

*Коректор –
Любов Дейнека*

*Верстка
Віталій Власюк*

*В оформленні книги використані фото з сайта
www.volodsrada.ucoz.ua*

Í 3äi èñàí í äi äðóéó 28.12.2010 ð. Óí ðì àð 60x84 1/32.

Í äi 3ð í òñàò ¥äí 3óòà «Petersburg». Äðóé í òñàò

Ó . äðóé. àðé. 2,32. Í àéèää 500 ï ð. Çàì . 3.

Àèääáí èòòâí «Áí èèí nüé³ í ááðääè».

33028 ì . Ðáí á, áóë. 16 Èèí í ý, 38; ðäë./ò àèñ: (0362) 62-03-97.

Ñá3äí òòâí í ðí áí áñáí í ý äí Áäðæääí í äí ðá°ñòðó ñóá'°éðà

âèääáí è-í ; ñí ðääè ÄÊ ¹ 270 á³à 07.12.2000 ð.

Í ääðóéí ááí í á äðóéàðí³ àèääáí èòòää «Áí èèí nüé³ í ááðääè».